

Щеглов Андрій

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

ПРОПАГАНДА ТА АГІТАЦІЯ СТАЛІНСЬКОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ ПРОТИ УПА ТА ОУН НА СТОРІНКАХ МІСЦЕВОЇ ПРЕСИ СТАНІСЛАВЩИНИ (1944–1945)

Ключові слова: інформаційна війна, преса, Станіславщина, тоталітарний режим, Організація українських націоналістів, Українська повстанська армія.

Keywords: information warfare, press, Stanislavshchyna, totalitarian regime, Organization of Ukrainian Nationalists, Ukrainian Insurgent Army.

У пропонованому дослідженні, зі урахуванням досягнень сучасної української історіографії, вперше у науковий обіг вводяться критично опрацьовані публікації обласної та районної преси Станіславської області періоду найактивнішої боротьби Червоної армії та репресивних структур сталінського тоталітарного режиму з відділами Української повстанської армії (УПА) загалом та членами Організації українських націоналістів (ОУН) особливо.

Разом зі традиційною для української історіографії 1990-х – початку 2020-х рр. увагою до вивчення радянської репресивно-каральної системи, на нашу думку, варто окремо аналізувати ідеологічно-пропагандистське забезпечення фактичної окупації Західної України Червоною армією за підтримки структур НКВС–НКДБ. У цьому контексті дослідницький інтерес становить комплекс тогочасних періодичних видань, які відновили / почали свій вихід в обласних та районних центрах західних областей Української РСР у 1944–1945 рр.

У сучасній українській історіографії наявні лише нечисленні публікації українських істориків та політологів на запропоновану тематику, переважно періоду повномасштабної російсько-української війни [1; 2; 15].

Основну джерельну базу пропонованої роботи становлять публікації обласної газети «Прикарпатська правда» та матеріали районної періодики – газети «Більшовицька правда» (Рогатин), «Наша перемога» (Кути), «Сталінська перемога» (Обертин), «Сталінським шляхом» (Надвірна).

Зайняття Червоною армією західноукраїнського регіону на завершальному етапі Другої світової війни супроводжувалось потужною пропагандистською кампанією, що мала змінити ідейно-політичні установки місцевого населення, забезпечити встановлення тотального ідеологічного контролю над духовним життям мешканців краю [1, с. 134]. Інформаційний простір регіону формувала партійно-радянська преса, яка виконувала функцію колективного пропагандиста і агітатора більшовицької політики. Її діяльність не передбачала об'єктивного висвітлення подій – все визначалося політичною доцільністю, інтересами правлячої партії. Найголовнішою рисою тогочасних засобів масової інформації стала політична заангажованість, що чітко виявилось у тематичній наповненості газетно-журнальних публікацій [9, с. 5].

Одним із домінуючих наративів інформаційної війни радянських спецслужб та партійних органів у західноукраїнському регіоні на завершальному етапі Дру-

гої світової війни та в перші повоєнні роки стало формування й актуалізація внутрішнього «образу ворога», передовсім через негативне представлення членів ОУН та вояків (УПА) [1, с. 134].

Інформаційно-психологічні функції у повсякденному житті мешканців західних областей УРСР виконувала періодика – республіканські газети «Радянська Україна» і російськомовна «Правда Украины», органи обкомів партії «Вільна Україна», «Радянське слово», «Радянська Волинь», «Прикарпатська правда», «Радянська Буковина», інформаційно-пропагандистські зведення Радінформбюро тощо [2, с. 176–177]. Разом із цими виданнями місцева преса Станіславщини повинна була не просто репродукувати для своєї аудиторії ключові пропагандистські концепти центральних та республіканських газет, а задля більшої переконливості доповнювати відповідні наративи близьким для читачів локальним контекстом.

Радянська влада вела приголомшливу інформаційну кампанію за допомогою преси – лише за перші чотири місяці 1945 р. в Станіславській області було розповсюджено 2 240 тис. примірників газет і журналів, а через відділення «Союздруку» в містах і селах регіону було продано 125 тис. примірників книг і брошур масової політичної літератури [13, с. 1].

Головною ідеєю пропаганди проти ОУН та УПА була дискредитація українського націоналістичного руху, прирівнювання його до «нацистів» або ж «прислужників нацистів». Звинувачення подавалися у пресі особливо брудним тоном: «Український народ ... таврує ганьбою мерзенніших німецьких наймитів, цепних псів Гітлера – українсько-німецьких націоналістів (оунівців усіх мастей: бандерівці, мельниківці, бульбівці і іншу наволоч) [11, с. 2].

Активно розроблялася тема «зради» українського народу учасниками руху опору: «... німецькі бандити ... залишили свою агентуру українсько-німецьких націоналістів, цих лютих зрадників і запродавців українського народу» [6, с. 2].

Логічним продовженням теми «зради» виступала тема «народної помсти»: «Прокляття українського народу падає на голови мерзенних оунівських верховодів. Прокляття і жадоба помсти. Нікуди не сховаються вони від карі народної» [8, с. 2].

До інформаційно-психологічного протистояння сталінізму з українським національно-визвольним рухом місцева преса активно залучала тематику міжособистісного родинного протистояння між тими, хто опинився по різні боки цієї війни: «Старший його брат – Микола пішов на ганебно-зрадницький шлях боротьби проти українського народу: він знаходиться в бандерівській банді... Власними б руками задушив, – заявляє Петро Свідрук, – від нього, як рідного брата я відмовляюсь і зрікаюсь, як від підлого зрадника...» [14, с. 2].

Також на сторінках газет значно перебільшувалася терористична діяльність ОУН(б). Подавалася інформація про жорстокі розправи не тільки над радянськими активістами, але й над літніми людьми, жінками та дітьми, з деталізованим описом способів вбивств [15, с. 63].. «...оунівський каральний загін розправився з 14-ти річним українським хлопчиськом із Донбасу за те, що той не хотів бути німецьким рабом» [11, с. 2], а «Сотня “Шума” замордувала 5 родин в селі Турмер. В селі Лози, Галицького району, на моїх очах замордовано 27 осіб» [3, с. 2].

Після завершення бойових дій Другої світової війни популярним став пропагандистський контекст «повернення до мирної праці» та чинення цьому опору з боку українського національно-визвольного руху, бо «Це вороже недобите охвістя, ще й зараз продовжує піднімати свою брудну криваву руку над мирними людьми, намагаючись заважати мирній праці» [6, с. 2] і «Недобиткам банд українсько-німецьких націоналістів недовподобі стала віддана праця гуцулів» [7, с. 2].

Часто радянська влада на сторінках преси вдавалася до закликів покаяння та обіцяла прощення учасникам підпілля. «... усім учасникам українсько-німецьких націоналістичних банд термін для явки з повинною до 20 липня 1945 р. Це останній термін і останнє попередження!» [5, с. 3]. «20 липня був останній строк явки з повинною... прийшли з повинною багато учасників банд... І тепер разом з усіма трудящими будують нове щасливе радянське життя» [7, с. 2]. Разом із такими закликами у публікаціях недвозначно вказувалося на застосування репресій проти членів родин повстанців: «Хто не отямиться сьогодні і не порве зв'язки з бандитами, той буде знищений, а сім'я вивезена в далекі табори Радянського Союзу» [10, с. 2]. Тих упівців, які повірили та здалися, далі активно використовували в інформаційно-пропагандистському протистоянні. Вони виступали на мітингах та зборах, а їх заклики до членів збройного підпілля активно друкували локальні газети. «Я, громадянин Шпитько Микола Олексійович... заявляю про зголошення себе до органів радянської влади!... чесною працею хочу спокутувати свою провину перед народом, радянською владою... Я звертаюся до всіх бандитів: припинити бандитські дії і повернутися до чесної праці. Радянська влада сьогодні прощає, а далі глядіть, – буде пізно» [4, с. 4].

Місцева преса радянського періоду має наукову цінність для подальших історичних, політологічних та соціокомунікативних досліджень інформаційної війни сталінського тоталітаризму проти УПА та ОУН. Автором віднайдено в обласній та районній періодиці Станіславської області 1944–1945 рр. публіцистичні матеріали, які ілюструють приклади ключових наративів радянської пропаганди, які партійні агітатори й радянські спецслужби прагнули донести до різних верств місцевого населення з метою зменшення кадрової та соціально-економічної бази підтримки українського національно-визвольного руху. Хоча нечисленна малотиражна місцева преса відігравала допоміжну роль у механізмі інформаційно-психологічного впливу сталінського тоталітарного режиму на мешканців краю, але її локальний характер мав би посилити пропагандистський ефект від поширення маніпулятивних тез про «українсько-німецьких буржуазних націоналістів – зрадників», «всенародну помсту» за їх «терористичну діяльність», «прощення радянською владою бандитів, які прийдуть з повинною» з прагненням долучитися до «мирної праці» тощо.

Джерела та література

1. Гулай В., Гриньох Н. Ідеологічно-пропагандистська складова репресивної політики сталінського тоталітарного режиму в західних областях України наприкінці Другої світової війни та в перші повоєнні роки як основа формування та реалізації радянської моделі політики пам'яті. *Радянські репресії у західних областях України (1939–1953): історія, особистості, пам'ять*: монографія. Рига: Baltija Publishing, 2022, С. 127–148.

2. Даниленко В. Засоби радянського інформаційно-психологічного впливу на жителів Західної України в 1944–1945 рр. *Західні землі України у перші післявоєнні роки (1944–1953): повсякденне життя*: монографія. Рига: Baltija Publishing, 2022, С. 158–182.
3. До сотень «Сапера», «Чорного» і провідникові бойовки «Крамаренко». *Прикарпатська правда*. 7 липня 1945 р. № 130. С. 2.
4. Дрепюк М. Каяття. *Прикарпатська правда*. 1945. № 130. 20 липня. С. 4.
5. Звернення. До робітників, селян і інтелігенції західних областей України. *Радянська Україна*. 20 травня 1945 р. № 99. С. 3.
6. Зорін І. 20 липня – останній строк явки з повинною. *Сталінська перемога*. 19 липня 1945 р. № 23. С. 2.
7. Івченко С. Злочинні дії бандерівців. *Наша перемога*. 9 вересня 1945 р. № 31. С. 2.
8. Коба Ф. Українопродавці. *Прикарпатська правда*. 22 серпня 1944 р. № 81. С. 2.
9. Крупський І. Західноукраїнська преса 1944–1956 рр. в умовах посилення компартійного диктату. *Збірник матеріалів звітної наукової конференції за 2016 рік (секція «Журналістики»)*. Львів: Малий видавничий центр факультету журналістики, 2017, С. 3–5.
10. Максим'юк П. Буде пізно. *Сталінським шляхом*. 19 липня 1945 р. № 56. С. 2.
11. Миколаєнко І. Цепні пси Гілера (бесіда друга). *Прикарпатська правда*. 12 грудня 1944 р. № 159. С. 2.
12. Прошу помилування. *Сталінським шляхом*. 19 липня 1945 р. № 56. С. 2.
13. Розповсюдження преси. *Радянська Україна*. 29 травня 1945 р. № 105. С. 1.
14. Ухов О. Два брати. *Сталінським шляхом*. 2 серпня 1945 р. № 60. С. 2.
15. Федик Л. Фейки та пропаганда у інформаційній боротьбі радянської влади з ОУН(б). *Науковий вісник Ужгородського університету*: серія: Історія. 2022. Вип. 1. С. 66–67.

Паламарчук Юлія

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ВІД ЄВРОМАЙДАНУ ДО СОЦМЕРЕЖ: ЯК КРЕМЛІВСЬКА ПРОПАГАНДА ВИКОРИСТОВУЄ ТЕРМІН «КАСТРУЛЕГОЛОВІ» В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ

Ключові слова: кремлівська пропаганда, Революція Гідності, «корейчики», інформаційна війна.

Keywords: kremlin propaganda, Revolution of Dignity, «Koreans», informational warfare.

Інформаційна війна Московії проти України почалася ще задовго до подій Революції Гідності [4], але саме за часів революції з'явився новий часто використовуваний ярлик проти українського народу – «каструлеголові».

У цій статті розглянемо історію використання терміна «каструлеголові» в російській пропаганді, механізми його поширення, а також роль нових пропагандистських осередків, зокрема у *Twitter* та *Threads*, у розпалюванні інформаційної війни проти України.

Історія використання московської методички «каструлеголові», як було згадано вже раніше, сягає ще часів Революції Гідності, коли пропутінський режим Януковича підписав так звані «диктаторські закони», за якими в ст. 1851 адміністративного кодексу України передбачалася відповідальність за: «... участь в зборах, мітингу, вуличному поході, демонстрації, іншому масовому заході у масці, шоломі або з використанням інших засобів чи способів маскування з метою